

TALABALARDA OILA HAQIDAGI TASAVVURLARNI EKSPERIMENTAL O'RGANISH

Arzuova Juldiz

Berdaq nomidagi Qaraqalpoq Davlat Universiteti talabasi.

L.Bektursinova

QDU Pedagogika va psixologiya kafedrasida docent., PhD.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20466604>

Annotatsiya. Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalari talabalarida oila va nikoh munosabatlari haqidagi tasavvurlarning shakllanish xususiyatlari eksperimental-empirik jihatdan o'rganilgan. Tadqiqot davomida talaba yoshlarning oilaviy qadriyatlarini iyerarxiyasi, bo'lajak oiladagi er-xotin rollarini taqsimlash andozalari hamda oilaviy nizolarni hal qilishga bo'lgan sotsial-psixologik tayyorgarlik darajasi maxsus metodikalar yordamida tahlil qilingan.

Maqola xulosalaridan oliy ta'lim tizimida yoshlarni oilaviy hayotga psixologik jihatdan tayyorlash dasturlarini ishlab chiqishda hamda yoshlar bilan olib boriladigan konsultativ-profilaktik faoliyatda foydalanish mumkin.

Kalit so'zlar: talaba yoshlar, oila tasavvuri, ko'z-qarashlar, eksperimental o'rganish, oilaviy qadriyat, er-xotin rollari, an'anaviy model, egalitar model, nikoh tayyorgarligi.

Mavzuning dolzarbligi. Zamonaviy globallashuv va ijtimoiy-madaniy transformatsiyalar sharoitida jamiyatning fundamental asosi bo'lgan oila institutini muhofaza qilish, ayniqsa, mustaqil hayot ostonasida turgan talaba yoshlarning oilaviy munosabatlarga oid dunyoqarashini to'g'ri shakllantirish davlat miqyosidagi strategik vazifalardan biri hisoblanadi. Yoshlik davrining o'ziga xos xususiyati sifatida talabalik yillari nafaqat kasbiy ko'nikmalarni egallash, balki bo'lajak oila modelini loyihalash, oilaviy qadriyatlar tizimini tanlash va nikoh munosabatlariga sotsial-psixologik jihatdan tayyorgarlik ko'rish bosqichidir.

Bugungi kunda talabalarda oila haqidagi ko'z-qarashlarni eksperimental-empirik metodlar yordamida o'rganish yosh avlodning oilaviy rollarni taqsimlash andozalarini, ularning emotsional-psixologik ehtiyojlarini hamda bo'lajak inqirozlarni konstruktiv hal qilish imkoniyatlarini aniqlashga xizmat qiladi. Ushbu ilmiy izlanish talaba yigit va qizlarning oila qurish borasidagi tasavvurlari nomutanosibligini vaqtida korreksiyalash hamda kelajakda yosh oilalar o'rtasidagi ajrimlarning oldini olishga qaratilgan profilaktik tizimni yaratish zarurati bilan belgilanadi.

Yosh davrlari psixologiyasida talabalik yillari shaxsning ijtimoiy-psixologik jihatdan yetilish, o'z-o'zini anglash inqirozini yakunlash hamda bo'lajak hayot yo'lini mustaqil loyihalash bosqichi sifatida talqin etiladi. Ilmiy tadqiqotlarga ko'ra, aynan shu davrda yoshlarda boshqa bir shaxs bilan yaqin hissiy va ma'naviy munosabat o'rnatishga bo'lgan intimlilik ehtiyoji kuchayadi va bu bevosita bo'lajak oila, nikoh hamda er-xotinlik majburiyatlari haqidagi shaxsiy qarashlarning shakllanishiga asos bo'ladi. Mahalliy va xalqaro oila psixologiyasi maktablari vakillari talabalardagi ushbu k'z-qarashlarni oddiy tasavvur emas, balki ota-ona oilasidagi munosabatlar andozasi, gender rollar, milliy qadriyatlar va zamonaviy madaniy transformatsiyalar ta'sirida tarkib topadigan murakkab sotsial-psixologik tizim sifatida metodologik jihatdan baholaydilar.

Talaba yoshlarning oilaviy munosabatlar va bo'lajak nikoh qadriyatlariga bo'lgan munosabatini aniq empirik ma'lumotlar asosida aniqlash uchun sotsial-psixologik tadqiqotlarda maxsus diagnostik metodikalar kompleksidan foydalaniladi.

Xususan, talabalarning oiladan kutayotgan birlamchi maqsadlari va qadriyatlarini iyerarxiasini [emotsional tushunish, maishiy-xo'jalik, jinsiy-erotik yoki ijtimoiy faollik sohalarini] tizimli aniqlash uchun A. N. Volkovning "Nikohdan kutiladigan natijalar" so'rovnomasi hamda er-xotin rollarining oilada qanday taqsimlanishini baholovchi testlar qo'llaniladi.

Ushbu test va proyektiv metodikalar yordamida yoshlarning bo'lajak oilada rollarni an'anaviy-patriarxal [boshqaruv to'liq erkak kishida bo'lgan] yoki zamonaviy-egalitar [er-xotin teng huquqli bo'lgan] modellar asosida qurishga bo'lgan tayyorgarligi hamda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan oilaviy nizolarni hal qilish strategiyalari eksperimental baholanadi.

Oliy ta'lim muassasalari talabalari o'rtasida o'tkazilgan eksperimental tadqiqotlar natijalari zamonaviy yoshlarning yarmidan ko'pida [54% foiz holatda] bo'lajak oilaviy munosabatlarda emotsional-psixologik tushunish va qo'llab-quvvatlash qadriyati birinchi o'rinda turishini ko'rsatdi. Biroq, eksperimentlar bo'lajak oiladagi rollarni taqsimlash masalasida gender nomutanosiblik mavjudligini fosh etdi: talaba qizlarning aksariyati [68% foizi] teng huquqli-egalitar oila modelini afzal ko'rayotgan bir paytda, talaba yigitlarning aksariyati [58% foizi] yetakchilik erkak kishida bo'ladigan an'anaviy oila modeliga sodiq ekanligini namoyon qildi.

Bundan tashqari, eksperimental tajribalar talabalarning qariyb 42% foizida bo'lajak oilaviy inqirozlar va keskin nizoli vaziyatlarni kelishuv yo'li bilan konstruktiv hal qilish ko'nikmalari yetarli darajada shakllanmaganligini va ularda muammodan qochish yoki agressiv xulq-atvor ustunligini isbotlab berdi.

Eksperimental tadqiqotlar jarayonida talabalarning oila haqidagi ko'z-qarashlari ko'p jihatdan ularning sotsiomadaniy muhiti va ota-onalari oilasidagi shaxsiy munosabatlar andozalariga bog'liqligi aniqlandi. O'z mustaqil oilasini qurish arafasida turgan talaba yoshlarda, ayniqsa yuqori kurslarda, ijtimoiy-psixologik moslashuvchanlik va oilaviy mas'uliyatni his qilish darajasi sezilarli ravishda ortib boradi. Biroq, zamonaviy axborot va raqamli makonning, xususan, ijtimoiy tarmoqlardagi idealizatsiya qilingan oila tasvirlarining yoshlar dunyoqarashiga salbiy ta'siri ham kuzatilmoqda; bu holat ko'pincha talabalarda real oilaviy hayot to'g'risida asossiz, o'ta yuqori illyuzor [hayoliy] umidlar va yuzaki tasavvurlarning shakllanishiga olib kelmoqda.

Eksperiment davomida aniqlangan rollar nomutanosibligi va nizolarga tayyorgarlikning past ko'rsatkichlari oliy ta'lim muassasalarida talabalarni oilaviy hayotga maqsadli tayyorlash tizimini joriy etishni taqozo qiladi. Bu yo'nalishda talaba yigit va qizlar uchun muloqot madaniyatini yuksaltirish, oilaviy byudjetni rejalashtirish va inqirozli vaziyatlarda kompromiss [o'zaro kelishuv] choralarini topishga qaratilgan maxsus ijtimoiy-psixologik treninglar hamda interaktiv seminarlar tizimi ishlab chiqildi.

Universitetlar qoshida professional psixologik maslahatxonalar va "Yosh oila" klublarining muntazam faoliyatini yo'lga qo'yish talabalarning oilaviy munosabatlar haqidagi tasavvurlarini sog'lomlashtirish hamda ularning bo'lajak oilaviy hayotga barqaror adaptatsiyasini ta'minlashning eng samarali vositasi hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, talabalarda oila haqidagi ko'z-qarashlarni eksperimental o'rganish natijalari shuni ko'rsatadiki, bo'lajak ziyolilar qatlamida nikoh munosabatlariga nisbatan emotsional-psixologik tushunish va qo'llab-quvvatlash ehtiyojlari [54% foiz] juda yuqori bo'lsada, er-xotin rollarini taqsimlashda talaba yigitlar [58% foiz an'anaviy model] va talaba qizlar [68% foiz egalitar model] o'rtasida jiddiy dunyoqarash nomutanosibligi mavjud.

Shuningdek, talabalarning qariyb 42% foizi oilaviy nizolarni mustaqil va tinch yo‘l bilan hal qilish ko‘nikmalariga yetarli darajada ega emasligi hamda raqamli muhit ta‘sirida oilaviy hayotga nisbatan illyuzor tasavvurlar shakllanayotgani aniqlandi.

Ushbu empirik faktlarni inobatga olgan holda, oliy ta‘lim tizimida talabalarni oilaviy hayotga tayyorlashning amaliy-korreksion dasturlarini joriy etish, tizimli psixologik treninglar orqali yoshlarning muloqot madaniyatini oshirish va professional konsultativ yordam ko‘rsatish jamiyatda mustahkam, barqaror hamda sog‘lom oilalar safini kengaytirishning fundamental asosi bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Lolaxon B., Ayjamal B. PEDAGOGIK INSTITUTLARDA BILIM BERISH MAZNUNI VA BILIM OLISH MALAKASINI SHAKILLANTIRISH //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2023. – Т. 20. – №. 4. – С. 142-143.
2. Бектурсинова Л. ФАСИЛИТАЦИЯ ВОСИТАСИДА ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ //ВЕСТНИК КАРАКАЛПАКСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ БЕРДАХА. – 2017. – Т. 35. – №. 4. – С. 50-53.
3. Bektursinova L. X., Madaminova N. O. CHARACTERISTICS OF THE DEVELOPMENT OF LITTLE CHILDREN'S MENTION //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 5.
4. Bektursinova L. X., Ismailova G. ROLE AND SIGNIFICANCE OF THE FAMILY IN AGGRESSIVE SITUATIONS IN ADOLESCENTS. – 2024